

Perut Boetium caput sibi amputatum, instar S. Dionysii in manus accepisse, ad eccliam letuisse. Audi Julianum Martianum, in *Vita Boetii*, quae ejus operibus praefigitur, et ex eo Baronium, anno Domini 525: « Tunc incole semper a maioribus traditum constanter asseverant, Severinum,

cum regis spiculator lethale vulnus intulisset, utraque manu divulsum caput sustinuisse; interrogatrumque a quoniam se percussum existimat ab impiis, respondisse; atque ita cum in vicinum templum venisset, et flexis genibus ante altare sacra perceperisset, post paululum expirasse. »

CAPUT TRIGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prosequitur probatus id quod dixit capituli precedentis, vers. 25, sapientiam in otio querendam, non in negotio. Igitur primo, duo tradit media ad comparandam sapientiam. Primum, studium, et lectio Prophetarum, atiorumque sapientium; item conversationem cum eis, ac ad eos peregrinationem. Secundum, orationem, qua a Deo quis flagit tamen, et donum sapientie. Deinde doct, quis sit fructus, laus et proximorum sapientie et sapientis. Secundo, vers. 16, usque ad finem capituli, sapienter contemplatur potentia Dei opera, tum beneficentie, tum vindictae, quibus omnes ad Dei laudem invitati.

1. Sapientiam omnium antiquorum exquireret sapiens, et in Prophetis vacabit. 2. Narratio nem virorum nominatorum conservabit, et in versutis parabolaram simul introibit. 3. Oculta proverbiorum exquireret, et in absconditis parabolaram conversabitur. 4. In medio magnatorum ministrabit, et in conspicuo presidis apparebit. 5. In terram alienigenarum gestum pertransiet: bona enim et mala in hominibus tentabit. 6. Cor suum tradet ad vigilandum dilucido ad Dominum, qui fecit illum, et in conspicuo Altissimi deprecabitur. 7. Aperiet os suum in oratione, et pro delictis suis deprecabitur. 8. Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentiae replebit illum: 9. et ipse tanquam imbre mittebatur eloqua sapientiae sue, et in oratione confitebitur Domino: 10. et ipse diriget consilium ejus, et disciplinam, et in absconditis suis consiliabatur. 11. Ipse palam faciet disciplinam doctrinae sue, et in lege testamenti Domini gloriaribit. 12. Collaudabunt multi sapientiam ejus, et usque in saeculum non delebitur. 13. Non recedet memoria ejus, et nomen ejus requiretur a generatione in generationem. 14. Sapientiam ejus enarrabunt gentes, et laudem ejus enuntiabit ecclesia. 15. Si permanserit, nomen derelinquet plus quam mille: et si requieverit, proderit illi. 16. Adhuc consiliabor, ut enarram: ut furore enim repletus sum. 17. In voce dicit: Obaudite me, divini fructus, et quasi rosa planta super rivos aquarum, fructificare. 18. Quasi Libanus odorem suavitatis habete. 19. Florete, flores, quasi lumen, et date odorem, et frondete in gratiam, et collaudate canticum, et benedicit Dominum in operibus suis. 20. Date nomini ejus magnificentiam, et confitemini illi in voce labiorum vestrorum, et in cantibus labiorum, et citharis, et sic dicetis in confessione: 21. Opera Domini universa bona valde. 22. In verbo ejus stetit aqua sicut congeries: et in sermone oris illius sicut exceptoria aquarum: 23. quoniam in precepto ipsius placor fit, et non est minoratio in salute ipsius. 24. Opera omnis carnis coram illo, et non est quidquam absconditum ab oculis ejus. 25. A saeculo usque in saeculum respicit, et nihil est mirabile in conspicu ejus. 26. Non est dicere: Quid est hoc, aut quid est istud? omnia enim in tempore suo querentur. 27. Benedictio illius quasi lumen inundavit: 28. quomodo cataclysmus aridam inebriavit; sic tunc ipso gentes, que non exquisierunt eum, hereditabili. 29. Quomodo convertit aquas in siccitatem, et siccata est terra: et via illius viis illorum directe sunt: sic peccatoribus offensiones in ira ejus. 30. Bona bonis creata sunt ab initio, sic nequissimis bona et mala. 31. Initium necessarie rei vite hominum, aqua, ignis, et ferrum, sal, lac, et panis similagineus, et mel, et botrus uva, et oleum, et vestimenta.

tum. 32. Hac omnia sanctis in bona, sic et impiis et peccatoribus in mala convertentur. 33. Sunt spiritus, qui ad vindictam creati sunt, et in furore suo confirmaverunt tormenta sua: 34. in tempore consummati effundent virtutem: et furorem ejus, qui fecit illos, placabunt. 35. Ignis, grando, famae, et mors, omnia haec ad vindictam creati sunt; 36. bestiarum dentes, et scorpiones, et serpentes, et rhombrea vindicans in exterminium impios. 37. In mandatis ejus epulabuntur, et super terram in necessitatem preparabuntur, et in temporibus suis non praeferent verbum. 38. Propterea ab initio confirmatus sum, et consolatus sum, et cogitavi, et scripta dimisi. 39. Omnia opera Domini bona, et omne opus hora sua subministrabit. 40. Non est dicere: Hoc illo nequepius est: omnia enim in tempore suo comprobabuntur. 41. Et nunc in omni corde et ore collaudate, et benedicite nomen Domini.

PRIMA PARS CAPITIS.

1. SAPIENTIAM OMNIVM ANTIQUORVM EXQUIRET SAPIENTS, ET IN PROPHETIS VACABIT. — GREECI, IN PROPHETIS VACABUNT, id est, in prophetis occupabitur; Tigurina: Sapientiam antiquitatem explorabit, et Prophatarum oracula vacabit, q. d. Sapientia, qui posthabuit opificium negotiorum exercitus, otiosus vacat studio sapientiae, eamque in otio literario pervestigat; hic exquireret omnium antiquorum sapientiam. Ad hoc enim opus est otio, et vaccinatione a ceteris rebus et negotiis. Igitur siue sapientia precedenti vers. 26 usque ad finem, descripsit exercitia corporalia opificium, sic hic describit exercitia mentalia sapientis, id est studiorum sapientiae, qui sapientiam acquirentur salagi. Unde Syrus sapientem mechanico compones et antepones: Medicatio eorum (opificium) inquit, in opere artis eorum; verum qui applicat se ad timendum Deum, et ad intelligendum legem vitae, siue sapientiam omnium antiquorum exquireret, et ad Prophetas veteres convertetur. Per sapientiam accepit Philosophiam et Theologiam, precipe Ethesiam, quem homines mores format, adeo plene et ample, ut et familiar, ac subinde totam etiam rempublicam regere queat per economicam et politicanam, quae aliisque generatim sumptu sunt partes et species. Sapientem igitur, id est ethicaum, economicum et politicum, hic instruit Siraides, ac primum ei exercitium assignat « exquirere sapientiam omnium antiquorum »; ut non solum sacras Litteras evolat, inquit Paladius, sed et profana scribunt et scrutentur; nec contentus Peripatetica Aristotelis philosophia, etiam Platonica videat et Stoicam. Nam Aristoteles, Plato, et Socrates floruerunt paulo ante Siraidem, scilicet sub Alexandre Magno, post quem 40 circiter annis sub initium regni Ptolemei Philadelphi, huc scripsit Siraides. Cum enim humana sapientia sit lumen, quoddam ex divinitatis luce procedens, non solum haec querenda est in schola Peripatetica, sed ubilibet eam repereamus, veneremur oportet, quod S. Paulus docuit, sententias ex Poetis adducens, Actor. cap. xvii et alibi. Hec Paladius.

Hinc et olim S. Augustinus exterique Patres studiero Platoni, adeoque Plato in Academis Christianis prelegebatur, ut nunc prelegitur Aristoteles. Sic Seneca, Plutarchus, Epictetus et similis magna morum docent honestatem. Idem fecerit prisus Hebrei. Ut alios taceam, Philo Judeorum doctissimus, teste S. Hieronymo, Platonem volutavit et imbibit. Unde illud celebre: « Aut Philo platonizat, aut Plato philonizat. » Sed maxime sapientiam studiosus. Prophetas vacabit, » ut, scilicet, eorum prophetias, ut habent Graeca, perscrutetur; hec enim cum dictata sint a Spiritu Sancto ad hominam instructionem, et morum confirmationem, utique verissime, utilissime, efficacissime et divinissime sunt.

Nota: non omnium, quia aliquid singuli habent peculiariter vel sapientiae, vel eloquentiae, quod ab his edicas. Omnes ergo legas oportet, ut omnium haurias sapientiam. Audi Sidonium Apollinarem, lib. IV, epist. 3, ubi laudans Claudium Mamercum, eumque comparans priscis Sapientibus, tum Gentilibus quam Christianis, singulorum propriis ita argueat et punctum assignat: « Senit, inquit, ut Pythagoras, dividit ut Socrates, explicat ut Plato, implicat ut Aristoteles, ut Eschines blanditur, ut Demosthenes irascitur, vernal ut Hortensius, testatur ut Cethegus, incitat ut Curio, moratur ut Fabius, simulat ut Crassus, dissimulat ut Cesari, suadet ut Cato, dissuadet ut Appius, persuaderet ut Julius. Jam si ad sacrosantos Patres pro comparatione veniatur, instruit ut Hieronymus, destruit ut Lactantius, astruit ut Augustinus, attollit ut Hilarius, summittitur ut Joannes, ut Basilius corripit, ut Gregorius consolatur, ut Orosius affluit, ut Rufinus stringitur, ut Eusebius narrat, ut Eucherius sollicitat, ut Paulinus provocat, ut Ambrosius perseverat. »

Per Prophetas intellige totam S. Scripturam synecdochie: nam major et difficillor pars Sancte Scripturae sunt Prophetae. Hebrei enim S. Scripturam dividunt in tres partes, scilicet in legem, prophetias et hagiographas. Lex continetur Pentateuchu Mosis, hagiographa numerant Job,

Psalmos, Proverbia, Ecclesiasten, Cantica, Paralipomenon, Danieliem, Esdram et Esther: Prophetas dividunt in priores et posteriores. Priores vocant Josue, Judices et quatuor libros Regum: posteriores, Isaiam, Jeremiam, Ezechilem, et duodecim Minorum Prophetas. Ita S. Hieronymus in *Prologo Galeato*, qui Bibliis praefigitur. Prophetae ergo maiorem et potiorem sacre Scriptura veteris partem occupant, ac proinde per eos omnes scriptores hagiographi, sive Canonici intelliguntur. Illi enim docent veram et divinam sapientiam, a Deo dictatam ad hominum institutionem.

Pari modo studium Prophetarum et S. Scripturae fideliibus, vere sapientia studiosis, commendat S. Petrus, epist. II. cap. 1, 19: « Habemus, inquit, firmorem propheticum sermonem: cui benefactis attendentes, quasi lucerne lucens in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer orietur in cordibus vestris: hoc priuam intelligentes, quod omnis propheta Scriptura propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando propheta: sed Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. » Idem Timotheo commendat S. Paulus, epist. II, cap. m, 15: « Ab infancia, inquit, sacras litteras nosi, que te possunt instruere ad salutem, per fidem, quae est in Christo Iesu. Omnis scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripondendum, ad erudiendum in iustitia: ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instruatur. » Vide que illis locis annotavi.

Sic Essai, sive Judeæi, sive Christiani, sapientie et sanctitatis opinione celebres, « sumimus studium veterum scriptur adhibent, inde quae anima et corpori expedient eligentes, » ait Joseph lib. I. *De Bellis Judaico*, cap. vii. Id ipsum magno labore et studio presisterunt prisei Rabbi et Masoretæ, qui exacte omnes S. Scriptura variae lectiones et scriptiones, omnes voces, earumque varietates et sensus, ad conservandam S. Scripturam integratem, annotarunt, id est quo opus suum varcarunt. *Masoret*, id est *traditio*, a radice *מִשְׁרָדָר*, id est *tradidit*; *masoret* idem sit *quod cabala*. Rursum, *masoret* potest deduci a rad *תְּשַׁׂרְעָר*, id est *colligavit*, et *תְּדַבֵּרְעָר*, id est *correxit*. Nam ut narrant Lexicographi, *masar*, *asar* et *taras* sunt affini utrūcunq; voca, ita et significatio, et ab hisce tribus deluci potest vox *masoret*. Si a *maser*, id est *tradidi*, derives, significat *traditionem*: si a *taras*, significat *correctiōrem*, *castigationem*, scilicet erratorum in describeris. *Bibilis* admissorum; si ab *asar*, significat *colligationem*; quia eo libro ita collegerunt et colliguntur verba et voces omnes S. Scripturae, ut ipsa dissolvi, corrumpi et interire nequeat. Et hoc significat *masoret*. *Ezech.* ix, 37: « inducam vos in vinculis (hebraice, in *masoret*) foderis, » q. d. *Vos mihi foderem* constringam et devinciam.

In eodem, longe magis post Christum, desu-

erunt Patres omnes, et Ecclesia Doctores, Num. ut ait S. Athanasius epistola 44 ad Constantium: « Mare est Scriptura divina, habens in se sensu profundos, altitudinem prophetarum, enigmatum. » Et S. Augustinus lib. XII *Confess.* cap. iv: « Mira, ait, profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos superficies blandius parvuli, sed mira profunditas, Deus meus, mira profunditas, horror est intendere in eam, horror honoris, et tremor amoris. » Quocirca idem, epist. 419, cap. xxi: « In ipsis, ait, S. Scripturis molles plura quam scio. » Denique S. Nazianzenus in *Distichis*: « Divinis, ait, oraculis mentem assidue patere, utilissimum est; hac enim ratione divinarum legum scientia comparatur. Scito autem, pietatis magistrum patris loco ubi colendum esse. » Nam, ut ait S. Gregorius, *Præf. in Job*: « In S. Scriptura agnus (humilis) stat, et elephas (superbus) mergitur. »

2. NARRATIONEM VIRORUM NOMINATORUM CONSERVABIT, ET IN VERSATIS PARABOLARUM SIMIL INTRODUCIT.

— Per narrationem, græce διήρηση, id est narrationem, explicationem, intelligit tum ipsam doctrinam sapientiam, v.g. scripta Mosis, Ieronimi, Daniels, Isaiae, et ceterorum Prophetarum ab ipsis proposita et explicata; tum Rabbinorum, qui in eos commentarii sunt, explanationes; haec enim proprie vocantur διηρησίαι; ut habent nonnulli codices. Generatim per narrationem accipe quevis virorum sapientia celebrum dicta vel scripta. Unde Tigurina verit: « conservationis disputationes virorum celebrum (aliis claronam), et penetrabit in dictorum reconditorum inclosure; » Syrus: « Narrationes exsuscumque de mundo dicet, et qua profunda sunt cogitabil. Per versatas, græce τροπας, id est argutias et involucra, parabolam, accipe quavis acutas gravesque veterum sententias de moribus componentis, de vita recte et prudenter instituenda. Hac enim Hebrei vocant misle, Græci et Latini *parabolas*, sive illæ vere sint parabole, id est similitudines, sive proverbia, sive enigmata, sive qualilibet aliae obscuræ, ingeniosæ aut graves sententiae, ut alibi dixi. Hac ergo indagare, intelligere et memorie mandare debet sapientie studiosus. Haec enim dicuntur et sunt τροπαι, id est versaties, a τροπῃ, id est verbo, torqueo, flexo, inflecto: tum quia acute sunt et obscuræ, ideoque versant et torquent animalium studiosos; tum quia ad varias res et actiones verbi, inflecti et accommodari queunt; tum quia oculi et callide sepe alio verlunt mente intelligentes, quia aliud significant quam prima fronte representant, ut patet in Hieroglyphicis Agyptiorum, in enigmatis et parabolis Syrorum; tum denique quia voluntatem legensis vertunt et inflent: a malo ad bonum, scilicet ad studium et proximam virtutem. Idem inculcavit Siracides, cap. viii, vers. 9.

Id prestatere SS. Ecclesia Doctores. Audi S. Hieronymum, *Præf. in epist. ad Ephes.* Nunquam

ab adolescentia aut legere, aut doctos viros que nesciebam interrogare cessavi, aut meipsum habui magistrum. Denique nuper ob hanc vel maxime causam Alexandriam perrexii, ut viderem Didymum, et ab eo in Scripturis omnibus, quae habebam, dubia sollicitare. Audi Rufinum, lib. XI *Histor.* cap. ix, de S. Basilio et S. Gregorio Nazianzeno: « Ambo, inquit, nobiles: ambo Athenis erudit, ambo collegi, per annos tredecim, omnium Graecorum secularium libris remotis, solis divina Scriptura voluminibus operam dabant, eorumque intelligentiam non ex propria presumptione, sed ex majorum scriptis et auctoritate, equebarunt, quos et ipsos ex Apostolica successione intelligendi regulum suscepimus constabat. » Plures citavi Proemio in *Pentateuchum*. Audi Rabanum hoc loco: « Exquiriri homo Ecclesiasticus, et diligentius disci sapientiam Patriarcharum et Prophetarum, et ad scripta eorum meditanda vacat; narrationem virorum nominatorum, hoc est Apostolorum et Evangelistarum, recte credendo et bene operando conservat; in parabolis quoque Evangelicis diligenter scrutando versatur, et mysticum sensum in sententiis divinis exquirens, et latentem allegorianum in historica narratione investigat; ut sciat, quid luculentius sermo juxta moralitatem et fidei regulam utilitatis habeat, quidve juxta allegorianum et anagogiam spiritualiter accipiendo insinuat. Hic ergo in medio magnatorum ministribat, cum inter Catholicos, doctores disciplinaliter conversatur, et in Ecclesiastici officiis strenue ministrat; et hoc non ut laudem humanam appetat facti, sed ut coram oculis interni inspectoris, qui presidet celo et terra, et dominatur omnium creaturatum, placat. » Denique S. Hieronymus, epist. ad *Paulinum*: « Paulus Apostolus, inquit, ad pedes Gamalielis legem Moysis et Prophetas didicisse gloriat, ut armatus spiritualibus talis postea dicaret confidenter: Arma nostræ militis non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consiliis destrucentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et captivantes omnem intellectum ad obedientium Christo, et parci subjugare omnem inobedientiam, » II Cor. x.

3. OCCULTA PROVERBIORUM EXQUIRET, ET IN ABSCONDITO UTRICE IN ALITER, id est in *anagmatis* PARABOLARUM CONVERSABILIT. — *parabolæ* apud Hebreos sepe idem significant quod *proverbia*: ut idem dicatur posterior hemisticlio cum eo quod dictum est priori; quia pleraque proverbia parabolam, id est similitudinem vel metaphoram habent admixtam. Possunt tamen distinguiri, ut ea distinguuntur Græci et Latini. *Proverbia* enim, græce προφητείαι, sunt sententiae graves omnium opinione recepte, et vulgo usurpate; item allegoria, que alio alludent, aliudque inuunt. *Parabole* vero sunt similitudines et comparationes, quibus una res alteri comparatur et assimilatur:

4. IN MEDIO MAGNATORUM MINISTRABIT, ET IN CONSPICUO PRÆSIDIIS (græce ἀντράς), id est presidiis, principiis, ducis, gubernatoriis; Complutensis legem ἄντρας, in plurali; unde verunt: *Coram duclis vel principiis* APPAREBIT—græce ἀπόταρα, id est conspicitur. Est hic novum et secundum modum parandi sapientiam. Ad eam enim non sufficit legere et meditari scripta sapientium, sed in superiori opus est eorum experientia et praxi. Hæc autem cernitur et discitur, tum in aulis Praelatorum et principiū sapientium (hi enim multos habent sapientes viros et consiliarios), tum in subsellis et tribunalibus iudicium. Igitur Philosophus, id est studiosus sapientie, « in conspectu presidiis apparet; » ut sciatur, tum principi se situm, tum iudicij, ut coram eo vel suam vel alterius agat causam. Nam agere causam quodcumque, quantumvis hebes, acutum ingenium, ait Palaetus. Rursum in aulis discitur modus conservandi cum quolibet hominum genere, isque politicos et civiles. Denique in ministerib; non tantum significat « serviet, » sed et « publica munificabit; » qua in re magna acquirit experientia et prudenter. Unde Tigurina verit: *Inter præcessus oblitus munia, et principiis apparet.* Sic regina Saba venit ex Ethiopia in Judeam ad Salomonem, ut audiret et disceret ab eo sapientiam, III. Reg. x. Unde Syrus verit: *Inter principes umbabili, et inter reges et magnates serviet.*

Allegoricæ, vir Ecclesiasticus apud « magnates, » id est Episcopos et Presbiteros, in Ecclesiastici officiis strenue ministrat; ut « in conspectu præsidiis » id est Dei inspectoris, qui celo et terra praesidet, decenter et cum laude appareat. Ita Rabanus et Glossa.

5. IN TERRAM ALIENGENARUM GENTUM PERTRANSIVIT: BONA ENIM ET MALA IN HOMINIBUS (Ita Romana et Graeca, que habent ἀθλήματα: male ergo nonnulli pro hominibus legunt *omnibus*) TENTABIT. — Aliqui hunc versum et præcedentem accipiunt, ut describat non officium, sed premium sapientis, q. d. Sapiens hisce premis donabit, ut coram principibus ministret, et publica honorum munia obeat: insuper ab eis mittetur legatus

ad alienigenas gentes, ut negotia publica cum sis pertractet; quia ipsa bona et mala in hominibus *ignorantia*, id est *tentatio*, ut legit Rabanus, q. d. ipse per longam experientiam didicit explorare et cognoscere hominum mores, ingenia, cogitationes, consilia; ipse pervidet quid in eis boni sit, quid mali; unde scit cum quibus, qua ratione et modo agere, et negotia sibi commissa tractare debeat, ut ea ad optatum a principe, qui eum misit, finem deducat. Verum prama sapientia assignabit Siracides, vers. 9 et seq.; hic vero dat modos et media parandi sapientiam. Igitur terius modus eam porrasi est peregrinari per varias gentes, in eisque audire, colloqui et versari cum viris sapientibus; nulla enim est gens quo non aliquid boni in sensu et moribus habeat. Igitur sapiens in gentibus quibusque explorabit, num quid boni habeant, illudque sibi accerset; si quid vero mali reprehendat, ab eo sibi cavebit: bona ergo scrutabilis, ut sevetur; mala, ut evitet. Possunt quoque per « bona et mala », accipi prospera et adversa, q. d. Sapientia in omnibus tentabit quid utile, felix et prosperum, quid noxiun, infelix et adversum sit, ut utile et prosperum sectetur, noxiun et adversum fugiat et caveat. Unde Tigrina verit: *Peragrat terros gentium alienigenarum: etitem bona simili et mala experitur inter homines;* Syrus: *In civitatis mundi ambulabit, bonum et malum in hominibus occulatur,* q. d. Sua bona vel mala non prodet, sed abscondet, ne ob ea aliquod discrimen incurat.

Hab. S. Hieronymus peragravit Italianam, Galliam, Germaniam, Graeciam, Syriam, ubique adiens, et auditus viros doctos, atque sibi tantum sapientiam comparavit. Audi cunctum rationem et easam hujus sui facti ro-dicentem in Prologo Galateo, epist. ad *Faudinum*: « Legimus, inquit, in veteribus historiis quodam lustrasse provincias, novos adisse populos, maria transisse: ut eos, quos ex libris noverant, coram quoque videreant. Sic Pythagoras Memphis vates, sic Plato *Egyptum* et Architum Tarentinum, eamque oram Rulin, que quandam magna Graecia diebarat, laboriosissime peragravit: ut qui Athenis magister erat et potens, cuspisque doctrinam Academie gymnasium personabant, fieret peregrinus atque discipulus; maleens aliena vicecumde discere, quam suu, impudenter ingener. Denique dum litteras quasi toto fugientes orbe persequitur, captus a piratis et venimatus, etiam tyranne crudelissimo paruit, captivus, vinculus et servus; tamen, quia philosophus, major emente se fuit. Ad Titum Livium laetico eloquentie fonte manantem, de ultimi Hispanie Gallarumque finibus quodam venisse nobiles legimus: et quos ad contemplationem sua Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit. Habet illa etas inaudita omnibus seculis celebrandumque miraculum, ut urbem tantum ingressi, aliud extra ur-

Quod tu nos, fortassis novit scilicet.

Aposito Plinius, lib. XV, cap. xxx: « In ludo sphære, at, simul discunt et militare et exercere commode: at in doctrina prius est bene accipere quam militare, quemadmodum concipere prius est quam parere. Audiendum igitur prius, » iuxta illud Proverb. 1: « Audienda sapientia, sapientior est. » Auditus enim est sensus disciplinae, at Philosophus.

6 et 7. COR SUUM TRADET AD VIGILANDUM DILUCULO AD DOMINUM, QUI FECIT ILLUM, ET IN CONSECU-

bem querenter. Apollonius, sive ille magus, ut vulgus loquuntur, sive philosophus, ut Pythagor tradunt, intravit Persas, pertransiit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima India regna penetravit: et ad extremum, latissimum Phison amne transmisso, pervenit ad Brachmannas, ut Hiarcham in throno sedentem aureo, et de Tantali fonte potam, inter patros discipulos, de natura, de motibus siderum, ac diuinum cursu audiret docentem. Inde per Elamias, Babylonios, Chaldaeos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phoenices, Arabes, Palastinos, reversus Alexandriam, perrexit in Ethiopia, ut Cynicopisthas et famosissimum solis mensum videlicet sabule. Invenit illi vir ubique, quod disserit, et semper proficiens, semper se melior fieret. Scriptus super hoc plenissime oculo voluminus Philostratus. Hucusque S. Hieronymus Galli ab olitani scutulis filios domo amandalabat foras, ut severus et studiosus educarentur. Audi Cesarrem, lib. VI *De Bellis Gallico*: « In reliquis, inquit, vita institutis hoc fere a reliquis differunt, quod suos liberos, nisi cum adultererit, ut munus militis sustinere possunt, palam ad se venire non pauciunt; filiumque pueril etate in publico conspicuti patris assistere turpe dicunt. »

Hac de causa instituto sunt Academias, ut eas studiosi sapientiae aduent, ibique audiunt doctores et viros in omni scientia et sapientia illustres. Quia de causa SS. Basilius et Gregorius Nazianzeni adiere Athemas, illi Alexandriam, et Ursinum, Pantheon, Haracalan alias doctores diversent et audiunt. Addit sepe apud exteriores plus esse libertatis, quietis et otii ad studendum quam domi, ubi magis temporis fures sunt parentes, amici, familiares. Unde Hugo Victor, lib. III *Dascal*, cap. iii, recitat celebrem de modo et forma discendi sententiam, sex puncta prescribentem:

*Mene humilis, studium querendi, vita quieta,
Scutum tacitum, paupertas, terra remota (scilicet);
Hoc resurrecere mulier obscurus legendo.*

Ac subiicit: « Ab omnibus liberenter disse quod tunc: quia humilius communis tibi facere potest, quod natura cuique proprium fecit. Sapientior omnibus eris, si ab omnibus discere volueris. Qui ab omnibus accipiunt, omnibus dilectus sunt. »

Audi Chrysippus in Proverbis.

Quod tu nos, fortassis novit scilicet.

Aposito Plinius, lib. XV, cap. xxx: « In ludo sphære, at, simul discunt et militare et exercere commode: at in doctrina prius est bene accipere quam militare, quemadmodum concipere prius est quam parere. Audiendum igitur prius, » iuxta illud Proverb. 1: « Audienda sapientia, sapientior est. » Auditus enim est sensus disciplinae, at Philosophus.

6 et 7. COR SUUM TRADET AD VIGILANDUM DILUCULO AD DOMINUM, QUI FECIT ILLUM, ET IN CONSECU-

ALTISSIMUM DEPRECABITUR. APERIET OS SUUM IN ORATIONE. ET PRO DELICTIS SUIS DEPRECABITUR. — SYRUS: *In eude suo ponet ut ore, et a Domino petat misericordiam.* Aperiet os suum in oratione, et pro peccatis suis prebeat bona. Est hoc medium ad sapientiam ordinis quartum, sed dignitate et necessitate primum, ideoque ceteris « diluculo » et primo maxime praemittendum, ut ait Siracides. Sensus ergo est, q. d. Dixi media ad sapientiam esse studium, lectioem, auditionem, peregrinationem et curvinationem cum sapientibus; nunc addo precipuum, scilicet orationem, sine qua jam dicta frusta adhibeas. Oratio enim impetrat lumen, quo ut nubes libos doctorosque ab inutilibus secernas, quoque illa, que legis, audis et vides, intelligas, in sinum memoria recordas et in unum usum convertas: oratio igitur ceteris praevent, illaque dirigit oportet.

Nota: « pro delictis suis deprecabitur. Significat enim in exilio isto sapientiam, id est justitiam, non eo usque progreedi, ut nunquam homo pecet, sed ut nunquam in delicto perseveret, quin illius agnoscat, veniamque a Deo precetur.

Porro haec oratio affectuosa et contenta, sit oportet, adeo ut cor ei non commotet, sed totum « tradatur » et dedatur, idque « diluculo », cum cor et mens maxime valet vigiletque, idque « ad Bonum qui facit illum »: illius enim iustus est dare sapientiam, qui dedit essentiam. Unde Hebrei 11:17 *tuccia* vocant tam sapientiam quam essentiam, ut innuant eundem esse foundationem sapientiae et essentiae, scilicet Deum, adeoque essentiam, animam, vitam et spiritum homini, qua homo rationalis est, quasi consistere in sapientia. Ex corde vero pleno, tam sapientia desiderio, tam orandi pro ea affectus, haec oratio ad omnes dimanat, sequit illud in preci vocalies magno affectu effundit. Hoc innuit aperiet os suum in oratione; haec enim oris aperio ingentis spiritus, affectus et desiderii est indicium, iuxta illud: « Dilata os tuum, et implebo illud. » Denique in oratione pro delictis suis deprecabitur, ut scilicet amovat impedimenta sapientiae; haec enim sunt peccata et delicia, quo obscurant et exerceant mentem hominis, prescrivent practicam, ac dei illuminationem avertunt, iuxta illud: « In malevolentia animam non introibit sapientia, » Sep. n. Unde Tigrina verit: *Instituit animam manu ad Dominum, creatorum suum salutandam, et precatetur ad Altissimum, suum aperit ad orandum, petatque sua deprecatur;* ali: « Cor suum applicat ad querendum. » Iudicis Dominum factorem suum, et coram *S.* *premō precatur, » etc.*

Audi nostrum Alvarez de Paz haec verba dependentem, tomo III *De Oratione mentali*, lib. II, parte I, cap. vii: Egregium, inquit, sapientis elogium, mane, id est ante omnia alia opera, orationis opus assumere. Is oratione se tradit, nimis strenue et diligenter in orationem incumbit. Aliis operibus minime tradendum est cor, sed

modeste applicandum, ne in infinitis heret, ne rerum visibilium amore mergatur. At orationi tradendum est; quia idem omnino sunt, orationi tradere, et illud Deo, cui oratione jungitur, consecrare. Cor suum tradet ad vigilandum; nam oratio non sommolentia, sed vigilis est; non ignoravia, sed sollicitudo; qui sollicite et diligenter cor divinis intendit, et intellectu apprehendit, ut affectu ac voluntate degustet. Merito autem sapientis (et hic non est aliud quam justus) quasi in orationem mergitur, et, alius curis sepositus, vigili eura contemplatione dicatur, quia factorem suum alloquitur, et Deo altissimo se presentat, a cuius benignitate omne bonum expectat. Reo vero tactu non debet negligenter assumi, sed strenue et graviter usurpare, illaque dirigat oportet.

Moraliter, hic dicee, diluculo mox ut evigilas, primitas cogitationis et operationis per orationem dandas esse Deo, cumque invocandum, ut ipse studia ceterasque actiones omnes ad suam gloriam, nostramque et aliorum salutem dirigat. Unde Psalms, *Psalm. lxxii, 1: « Deus, Deus meus, inquit, ad te de luce vigilo. »* Idem ineucte crebro Siracides, ut cap. iv, 13: « Qui vigilaverint ad illum (sapientiam), complecentur placorem eius; » et cap. xxxii, 18: « Qui vigilaverint ad illum, iuvant benedictionem. » Id omnes hauserunt a Mose, immo a Deo, qui per Mosen Hebrei ita sancti, *Deut. vi, 7: « Meditabis in eis (verbis Dei et sapientiae), sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. »* Vide ibi dicta. Quocirca S. Basilus ad filium spiritalem, hoc ei dat documentum: « Quidamque opus inchoaveris, primo invoca Dominum, et ne desinas gratias agere, cum perficeris illud. Quare Dominum, et invenies eum: nec dimittas, cum tenueris, ut copuletur mens tua in amore eius. Hoc stude in vita tua, ut orationem puram offeras Deo. » Idem, epist. i *Ad Gregorium Theologum*: « Ecquid beatius, quam hominem in terra concentum Angelorum imitari? inuenire statim die in orationes ire? in hymnis et cantici Creatorem venerari? exinde sine luce dumlescente converti ad opera, nusquam sine oratione? denique cantics tandem scilicet condris actions? » Plures citavi, *Deut. vi, 7, ad illud: « Dormiens atque consurgens. »* Quocirca Paulinus (vel, ut alii, Ausonius) in cantico, sive preceatione matutina, ita diluculo precatur, et alios precari docet:

*Da, Pater, haec nostro fieri tria vela peccata:
Nil metuam cupiangu nihil; salis haec rei esse
Quo satius est; nil turpe velia, nec causa pudoris.
Si mihi nec faciam cinquam, que tempore edem
Nolim facti nihil; nec vere crimen lacer,
Nec macula libido; paulum distare videtur
Suspensus vereque reus; male posse facultas
Nulla sit, et bene posse adit tranquilla potestos.
Non tenet victu atque habitu, sim charus amicis;
Nec timeat mortem bene conscientia vita, nec optet.*

S. Bernardus vero, *Epist. ad quendam*, quid a nobis requirat Deus : « Nihil dignus, ait, cogitari potest, quam cor ad cum referre, qui, ut vivere, mori voluit : nam et justus corum tradidit ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum. Vigilatio cordis justa, et cogitatio ejus justa est, ut meditetur assidue quid accepit in bonis naturae, quid in bonis gratiae, quid in Dei Filio pro nobis humanato, passo mortuo. » Et anterior docens Deum a nobis requirere cor, idque totum et in solidum, iuxta illud : « Fili, da mihi cor tuum : Tunc siquidem, inquit, cor hominum Deo datur, quando omnis cogitatio terminatur in eum, gry et circumactum super eum, et nihil vult possidere penitus praeter eum. Sicque colligato sibi animo eum diligat, ut sine ipso amarus sit omnis amor. »

Mans ergo offerendum est Deo cor, omnesque cordis per diem cogitationes et actiones. Porro, Aristoteles in *Econom.* : « Surge de nocte, inquit, et ad sanitatem et ad philosophiae studia prodest quamplurimum. » Haec de causa Religiosi plenaria noctu surgunt ad medium et psallendum; idque sanitati conducere docent medici, experientia et ratio. Cantus enim expectorat et consumit phlegmatum post confectionem reliqua, ceteraque digestionem adjuvat, calorem et spiritus excitat, membruma corroborat. Idem a Mose et Prophetis didicenter philosophi et poete. Unde illud : « A Jove principium ; et illud : « Ate principium, ubi desinet. » Hinc Plato in Protagora docet poetas id representasse per fabulam vel apologum Promethei, quem fingunt e ccelo fuisse furatum ignem, ut illum hominibus a se efformatis indaret, itaque eos sapientes et divinos efficeret. Atque hac de causa hominem esse Deo cognatum, ut ob hanc cum Deo cognationem, Dei cognitionem, metum et cultum sibi quasi una natura insitum habere videantur.

Quocirca philosophi, poetae, legislatores, suas doctrinas et inventiones auctorem Deum perhibuerunt, quanvis ilium diversum nominibus appellarent. Orpheus Callipopen, Museus Uranian, Pindarus Polymnian, Homerus Clionem, Hesiodus Terpsichorem, Linus Phebum, Virgilus Thaliam, Ovidius Enterpen sui poematis autores profiterunt, isque insultatus nil magnum aggrediuuntur. Summus ille legislator Trismegistus Mercurio, Zaleucus et Zamolxis Veste, Charondas Saturno, Lycurgus Appollini, Solon Minerva, Minos et Plato Iovi, Numus Egeria, Mahumetus Gabrieli, Moses ineffabili Deo suarum legum inventionem tribuerunt.

8. Si enim DOMINUS MAGNUS VOLVERIT, SPIRITU INTELLIGENTIE (Tigurina, sapientia) REPLEBIT ILLUM. — Syrus: *Inspiritu intelligentie sapientia est; voluntatum, si humili et ardenti prece rogetur et imploretur, juxta illud: « Cum invocarem, exaudiut me Deus justitiae meae. » Ipse enim est Dominus Magnus, non tantum sapientia et intelligentia, sed et*

potentia, clementia et liberalitas, ut tanquam minus potentissimus, clementissimus et liberalissimus, spiritum sapientie et intelligentie in postulantibus effundat, iuxta illud *Jacobi* cap. 1: « Si quis verum indiget sapientia, postule a Deo, qui dat omnibus affluenter. » Vide ibi dicta. Magnus indicat magnum esse donum sapientie, quod non nisi magna a magno Deo datur, ut datum est Salomon, illud propter easter optione sibi facta postulanti, illud, III. 5.

9. ET ISTE TANQUEM IMBRES MITTET (græco ιπτεσι, quod Complutensis vertunt, distillabili; ali, sicut undem effundet; ali, deplet; Syrus: ipse profert proverbia in dupla, et laudabilis eum in consilii ejus) ELOQUIA SAPIENTIE SUE, ET IN ORATIONE CONFITEBITUR DOMINO. — Hucusque tradidit media in comparandam sapientiam: nunc ejus effectus et fructus recessent; inter quas prim est, quod tanquam imbræ, id est copiose abundant, aequa ac suavit et utiliter, « emitat eloquias sapientie sue », in primis ad Deum, deinde ad seipsum ut sis dirigit, ac tandem ad proximum ut ius erit, de quo vers. 10 et 11. Ad Deum, ut in oratione ei confiteatur, videlicet ejus immensam gratiam, potentiam, honestatem, sapientiam laudet, celebet, ac pro collata sibi sapientia gratias agat, postulans ut eam augeat et perficiat. Primum enim eloquium sapientium est Deo sapiente auctor, ut eum quasi sapientissimum sapientem, pietate et magnitate elebremus, iuxta illud : « Psalite Deo, psalite, etc., psallite sapientem, » *Psal. xlvi.*, 7. Atque hic partus est prius orationis fructus, ut scilicet per eam impetravimus donum laudandi Deum, eique gratias agendi, per quod disponamus et gradum faciamus ad extera Dei dona percipienda : qua de causa S. Paulus orationi subiungere solet gratiarum actionem, ut patet *I Timoth. ii. 1.* et *I Thess. v. 17* et 18.

Alludit ad *Deuter. xxxii*, 2 : « Consercat ut pluvia doctrina mea, fluat utros eloquium meum, quasi imber super herbam, et quasi stille super granima. » Imber ergo notat eloquii et sapientiae, primo, copiam; secundo, suavitatem; tertio, fecunditatem, quod fructus eorum audientur producunt similem illi, quem imber producere terra; quarto, quod et nubes sapientia profertur quando et re terrena, sed colesti, adeoque ejus originem esse a Deo in celis. Porro ad Deum haec eloquia sapientiae primo et principaliter spectare, patet ex eo quod addit : « Et in ore Domino confitebitur; » et ex eo quod de eloquii quibus proximus instituitur, agit, vers. 11. Unde Tigurina verit : *Verba sapientie effundet, et dominus oratione sua celebrabit.* Hinc Doctores a S. Gregorio vocant Hyades, id est stelle pluviae; ejus locum et verba recavi capite XXXVII.

10. ET IPSE DIRIGET CONSILIJ EJUS, ET DISCIPLINAM, ET IN ABSCONDITIS SIS CONSILIBATOR. — Secundus est hic fructus sapientie, aequa ac orationis.

Lyranus per τον επον intelligit Deum, q. d. Deus diriget et fortunat consilium ejus, qui sapientia est studiosus, ut felicem habeat successum, ac in absconditis suis eloquies consilium illi suggester ad prius adenter et feliciter agendum omnia que adest destitut. Lyranus faveat verso Tigurina, quam mox et lababo. Sic et Rabanus : « Dat dominus, inquit, fideli suo oratori spiritum intelligentie, ut sciat quando, ubi, et quomodo divina eloqua proferre debeat, ipseque dirigat consilium bonae voluntatis, et disciplinam recte conversations ejus, et interna inspiratione illum consolatur ac roboret, ut divina precepta inter adversa mundi fiducialiter predicare valeat. »

Verum ex Greco liquet νοιει, id est ipse, referre sapientem, non Deum; repetit enim νοιει, scilicet initio vers. 9, 10 et 11, ut significet quod ipse sapientia per eloquias sapientie, que quasi imbræ emittit, tres insignes profert fructus: primum Deo, eum sapientem laudando; secundum sibi, scilicet seipsum sapientem dirigendo iuxta consilium et disciplinam Dei; tertium proximo, eum sapientem instituendo.

Sensus igitur est, q. d. Ipse, scilicet sapiens, non sat habet sapientiam Dei mente imbibisse, sed et dirigit consilium ejus Dei, quod scilicet Deum consulere vel a Scripturis, vel a Doctoribus et Pastoribus cognovit, « et disciplinam, grace ἐπιφανειᾳ, id est scientiam, q. d. Sapientia diriget Dei consilium, et dogmata ad proxim, ut scilicet ea que Deus consult et doceat, prudenter operare exsequatur, et in mores conferat, ac iuxta ea vivant omnes institut et conformet; hoc enim significat hebr. πνηγιας tachomen. Grecum καρδιαν, quod Noster vertere solet, « dirigere, » scilicet ex mente in opus, ac efficere ut opus sit rectum, integrum, firmum, stabile et constans, ut nulla adversarium vel tentacionem vi operans a recte se dimoveri patitur. « Dirigere » ergo est directe exsequi, hoc est recte, plene, fortiter et feliciter executioni mandare consilium et disciplinam Dei, ut sit Christus, de quo proinde ait Isaías, cap. LII, 10 : « Voluntas Domini in manu ejus, » id est per eum, « Volgetur, » id est exsequitioni mandatur.

► Rursum per hypallagen « dirigere consilium » Dei, est dirigere mores et vitam iuxta consilium Dei, eosque rectos et integros effere. Sic Joannes Baptista clamabat : « Dirigite viam Domini, » *Ioan. i. 23*, id est, ut Isaías ait, cap. XL, 3: « Rectas facite semitas Dei nostri. »

Denique per metonymiam, « dirigere, » id est rectum ostendit consilium Domini. Dum enim sapientia, recte, et iuste iuxta Dei consilium vivit, re ipsa ostendimus totu[m] consilium Dei esse sapientiam, rectum et iustum. « Et in absconditis suis » greco αντει, id est ejus, scilicet Dei qui precessit (nisi αντει accipias pro αντει, id est τον), sed eodem redit sensu; nam eadem sunt absconditi sapientia, que Dei; sapientia enim to-

pus regitur a Deo), q. d. Sapiens ut sapienter dirigat et suosque actus iuxta consilium Dei, assiste absconditi Dei preceptis, consilia et iudicia considerabit et consulet, in iis, ve « consilabilitur, » græce διανοιαν, id est meditabitur, ut iuxta ea vitam omnem instituat. Sicut Moses aliquid novi cum populo actuus, præsertim dubium, vel difficile, prius adibat Tabernacula, ibique consulebat Deum quid facto foret opus. Unde Tigurina : *Ipse consilium ejus et scientiam instituit, ut de arcana ipsius meditetur.* Sicut S. Paulus raptus in celum audivit arcana verba, que non licet homini loqui, *Il Corint. xii.* Sic Psaltes profiteretur de se *Psal. l.*, dicens : « Incerta et occulta sapientie tua manifestasti mihi. » Idem faciunt viri religiosi, sapientes et sancti, qui in omnibus consulunt Deum, cum eoque consiliantur. Imo ego non virum, inquit Pascius, de quo fama erat omne consilium, quod alius dabat, a Deo per revelationem accepisse: an non hic consilabilitur in absconditis Dei? Unde Syrus verit : *Ipse intelligit proverbia et sapientiam, ipse intelligit absconditum.*

11. IPSE PALAM FACIT DISCIPLINAM DOCTRINE SUE, ET IN LEGE TESTAMENTI DOMINI GLORIABUTUR. — Tertius est hic fructus sapientis, scilicet quod per eloquias sapientie sue in aliis « palam facit, » græce ἀντει, id est exercit, patefacit, promit, edit, et per palam profert arcana sapientie divinae, que in corde absconditis continet, puta « disciplinam » græco μάθημα, id est institutionem « doctrine sue, » quam scilicet preclara doctrina, et ad mores conformandas insigne instructus sit. Adeo vero non palam facit, ut publice et assidue « in lege testamenti Domini » glorietur, tum celebrando legis divine magnalia, puta ejus summam aequitatem, sapientiam, pietatem, sanctitatem, etc., tum gratias agendo Deo, quod ejus cognitionem tandem sibi communicari, ut et alios eamdem docere possit. Sic Apostoli in Pentecoste promulgantes legem Christi, variis linguis loquebantur ejus magnalia, *Act. II. 11.* Unde Tigurina verit : *Ipse palam facit disciplinam doctrinam sue, in lege pacti domini glorietur; Syrus: Ipse profert sapientiam doctrinam, et in lege vita cogitat.*

Dicitur « lex testamenti, » quia lex est conditio testametni, id est federis et pacti, quod Deus tam in Veteri quam in Novo Testamento pepigit cum hominibus, puta cum fidelibus. Pepigit enim fidei summa cum eis se eorum fore Deum, id est boni omnis datorem, sub hac conditione, si ipsi legem ejus observarent.

12. COLLAUDABUNT MULTI SAPIENTIAM EJUS, ET USQ IN SECULUM NON DELENTUR. — Tres fructus qua internos sapientis et sapientie huic ree sunt; nunc totidem, externos recenset: primus, quod sicut ipsa auditoribus communicavit suam sapientiam, sic vicissim illi rependit ipsa laudem, honorem et gloriam, eamque perennem, ut « in seculum, » id est in omne ævum,

non delectatur. Cum enim perennis, semperque durans sit ejus sapientia, perennes pariter habitura sunt discipulos et laudatores. Nota disserimus vero sapientiae et false, sive verorum philosophorum et falsorum, quod verasitatem, stabilitatem et aeternam, ideoque transsevit ad posteros per omnia secula, apud quos proinde laudem sui suorumque doctorem suscitat; ut Propheta, Apostoli, virisque apostolicis predicaverunt doctrinam divisaam et Evangelicam, que per omnia secula hucusque datur et floret, durabitque usque ad finem mundi, immo per omne aeternitatem cum aeterna eorum laude et gloria. Falsa vero sapientia ad tempus sui admirationem exicit; sed mox ejus falsitate patetesse negligitur, vilescit, confutatur, tum iugi tunc, tum doctorem ejus probro et ignominia. Unde Syrus vertit: *Dissent multa de sapientia ejus, et in mundo non ibi in obliuione non men ejus.*

Idebat in scholis philosophorum, et sectis hereticorum, que omnes evanescunt, et passim jam ab omnibus damnantur ut vano, erronea, fallaces et perverse. Ubi facta Simonis Magi, Melanandri, Carpocrati, Novati, et ceterorum heresiarum? ubi schola Protagore, Diagore, Hermippi, Diogenis, Empedoclis, Anaxagore, ceterorumque philosophorum? Evanescunt omnes ut funus, ut caligo coram luce Evangelii, ut cera liquata ab igne charitatis Christi. Ita Apostoli, *1 Corinthus*, 1, 19: « Scriptum est, inquit, *Isaiae* XXVII, 14: Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prouidem proreprobabo. Ubi sapientis? ubi scribi? ubi conquerior hujus saeculi? »

43. NON REUDET: *NE ROMANA, ET TIGURINA, ET ALI: perperam ergo Complutensis legit affirmativa, innotescens, id est recedit) MEMORIA EIUS, ET NOSEN EIUS REUSETUR (legit Tertius), jum legit Tertius, id est iuxta) A GENERATIONE IN GENERATIONES.* — Syrus: *Non deficit memoria ejus usque in seculum, et nonen eijs obliuio non tradetur a generatione in generationem.*

Secundus est hic externus fructus sapientis, q. d. non tantum ipsa sapientia sapientiam transibit ad posteros seculorum omnium, sed et ejus memoria cum laude perennabit in aevum, et nonen eijs requiretur, id est in memoriam revocabitur et commemorabitur, ut laudetur et celebretur per omnes mundi generatores, uti videtur celebrari nomen sanctorum Doctorum, Pastorum et Presulium per memoriam et festum annis singulis recurrente, per elegia publica, per conciones, per cithedras, etc. Quia de causa Ecclesia apposite haec verba, *innotescens* attribuit, ideoque ea legi in festo eorundem, pro prima lectio Officii Ecclesiastici et Missae. Tigurina hunc versum et precepsit deus *in ventre matris perpetuo laudabunt lugus intelligentium, nec monstra ejus dejiciat aut abducatur, sed nomen ejus vigebit per sevriter seculorum et alios.*

44. SAPIENTIA EIUS ENARRABUNT GENTES, ET LAU-

DEM EIUS ENUNCIABIT ECCLESIA. — Aliqui legunt: « Ecclesia sanctorum, » sed et *sacerdotum* delecta Romana, Graeca, et Syrus, qui habet: *Sapientia, recesserunt ecclesia, et laudes quis dicit populus.* Tertius est hic externus sapientis fructus, scilicet quod ejus sapientia, et consequenter fama et laus angustis Judee et Synagoge finibus non conculdetur, sed eos transilens, penetrabit usque ad Gentes infideles et alieas, easque ad sapientiam fidem cultumque veri Dei perficiet, ut ecclesia deo vero erigant et consecrarent, in quibus prodine laudem ejus perpetuam enunciabunt et celebribant. Id fieri coepit tempore Siracidis, cum Ptolemaeus Philadelphus rex *Egypti* excutus fama sapientie Hebreorum, et Judaei accesserit Septuaginta interpres, qui vetus Testamentum ex Hebrew in Grecum converterent, ut a Graecis, id est Gentibus, legi posset: quo factum est, ut Gentilium multi S. Scripturam legemque Judeorum avide legerent, suscipient, et ut sanctam colarent, ideoque illam amplectentur, fierentque proselyti. Plenius id factum est tempore Apostolorum, quae sapientiam Christi predicantes Gentibus, illas omnes ad Christum converterunt, plurimasque funderunt ecclesias, in quibus perenniter Christus, ejusque Apostoli laudantur et celebrantur. Unde Tigurina vertit: *Gentes praedicant huius scientiam, et quibus catus laudem ejus euangelizantur.*

Porro Apostoli et doctores suas sapientiam comunicarunt Gentibus tum verbo, tum scripto: verba enim transeunt, sed scripta permaneant in aevum. Quocirca omnes gentes et Ecclesia per omnia secula enarrant et celebrant sapientia scripta S. Petri, S. Joannis, S. Pauli, S. Augustini, S. Gregorii, S. Ambrosii, S. Chrysostomi, S. Bernardi, S. Thome Aquinatis, ceterorumque Patrum et Doctorum, quia ex eis quotidie magna hauriunt sapientiam documenta, et virtutum incrementa in generatione.

45. SI PERMANESERIT, NOMEN DERELINQUIT PLUS QUAM MILLE: ET SI REQUIVERIT, PROBERT ULLA. — Ita legendum et dispungendum cum Romanis et Graecis, ut comma ponatur post « permanens, » ac si nomen sit suppositum verbi « derelinquet, » q. d. Si sapientia permanescit in vita, et nomen requiretur, id est in memoriam revocabitur et commemorabitur, ut laudetur et celebretur per omnes mundi generatores, uti videtur celebrari nomen sanctorum Doctorum, Pastorum et Presulium per memoriam et festum annis singulis recurrente, per elegia publica, per conciones, per cithedras, etc. Quia de causa Ecclesia apposite haec verba, *innotescens* attribuit, ideoque ea legi in festo eorundem, pro prima lectio Officii Ecclesiastici et Missae. Tigurina hunc versum et precepsit deus *in ventre matris perpetuo laudabunt lugus intelligentium, nec monstra ejus dejiciat aut abducatur, sed nomen ejus vigebit per sevriter seculorum et alios.*

44. SAPIENTIA EIUS ENARRABUNT GENTES, ET LAU-

weminentur est; quia morientis propria competit relinquerre nomen post se, viventi vero acquirere sibi famam.

Vero codices Graeci Complutenses et Roma emendati legunt ut Vulgata Latina. Accedit et Tigurina, quae sic vertit: *Si maneserit, nomen plus quam mille reliquerit; sin exobvertit (exoleverit) et temporum lapsu oblivioni traditum sit ejus nomen et fama) penes seipsum redigetur, id est ut Vatablus interpretatur, ad se repperit sibi profuturum. Alii sic explicant: Si permanescit nomen ejus et fama, relinquat plus quam mille, scilicet discipulos, et sue doctrinae sectatores. Ita Pal-*

*cius, qui citat S. Ambrosium. Sic et Rabanus. Bonus, inquit, doctori si vita longiora vivat, multos literatur, et plurimi fit causa satiatis: si autem obierit, ad aeternam requiem migrabit, ubi merces condigna meritis illius a iusto judice redetur, justus illud Pauli, *Il Timoth. iv.* « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In religio deposita est mihi corona justitiae, quam rodet mihi Dominus in illa die iustus iudex. » Et: « Mihi vivere Christus est, et mori lucrum. » Porro Syrus hoc referat ad doctrinam sapientis: *Si complacerit, inquit, in mille laudabitur; et si tacuerit, in populo ex quo.**

SECUNDA PARS CAPITIS.

CELEBRAT SAPIENTIA ET POTENTIA BENEFICENTIA ET MALEPIMENTA SIVE VINDICTA DEI OPERA, OMNESQUE AD EA CELEBRANDUM INVITAT.

16. ADHUC CONSILARIOR, UT ENARRAM: UT FURORE ENIM REPLETUS SUM. — Soler Tigurina a thesi ad hypothesis descendere, minime post enomia et praecepta sapientie generalia descendere ad particularia de particularibus virtutibus. Ita fecit cap. xiii, cap. xv, cap. xvi, cap. xxiv et xxv. Ideam hic facit. Dicit igitur: « Adhuc consilabor, ut enarram, id est rursum, quasi resumpto spiritu plena commentatio et meditatione ediscam et clouar: « Consilabor» ergo, id est consilium tractabo, meditabor: graece enim est, *τιθεναι; ιδειν;* id est adhuc cogitans curarao. Ita Complutensis, Romana, Tigurina et alii. Pro furore grecus est *διγνωσκειν*, quod Complutensis valent: *luna semiplena;* *διδειν* enim idem est quod duplex, bipartito, bifarium, divisum: unde *διδειν*, est disseco in duo, secu, dividu in duas partes: *πληνερο* est luna, q. d. instar luna semiplene et crescenti, satago crescere ad plenam perfectamente sapientiam et virtutem. Alii vero *διγνωσκειν*, vertunt, *luna dupla,* id est *luna plena;* ita Romani: *Tanquam plenitum, inquit, repletus sum;* Syrus: *Intelligite, et dicam doctrinam meam sicut luna in die quarto decimo, puta in plenilunio;* Tigurina: *Quoniam instar luna plena* (que iam dimidium mensis exigit, ideoque a novilunio progressa exirevit in plenilunium) *repletus sum, q. d. Scut luna in plenitum plena est lumine, ita ego a Deo donatus perfecta sapientia, ad opusque cuiuslibet deductus illa plenus sum, non superfluum, ut cogare aminalis docendo et sorbendo affluderet. Noster pro *μηνι*, vel *μηνις*, regit *μην,* id est maria, furore, insania, q. d. Ego enthusiasmo et spiritu Dei afflatus, at quasi sacro furore plenus, ab eo impellor, et pene cogor verba sapientiae, que mihi suggerit, enunciare et eructare. Est enim quadruplicis furore, sive insanias, at Plato in *Phaedro:* *prima vatum, secunda mystarum, tertia poetarum, quartaria dimicium.* Sic sacra zelo et furore insanias Paulus,*

cum ob eum audivit a Feste preside: « Insanis, Paule. » Cui ipse: « Non insanio, optimè Feste sed veritatis et sobrietatis verba loquor, » *Acto* xxvi, 25. Et cum ipsis de se ait: « Sive mente, excedimus (Chrysostomus, *si insaninus* / Deo, » *Il Corinth.* v, 13. Vide ibi dicta. Et Jeremias, cap. xi, 8, cum ait: « Factus est mihi sermo Domini in opprobrio, et in derisione tota die. Et dixi: Non recordabor ejus, neque loquar ultra in nomine illius: et factus est in corde meo quasi ignis exstinctus claususque in ossibus meis: et defici, ferre non sustinemus. »

17. IN VOCE DICIT: OBAUDITE ME, DIVINI FRUCTUS, ET QUASI ROSA PLANTATA SUPER RIVOS AQUARUM FRUCTIFICAET. — Ita legendum cum Romanis; ali initium alter legunt. Rabanus et Jansenius omissi *dicit, ut in voce referunt ad versum precedendum* hoc modo: « Furore enim repletus sum in voce: » S. Augustinus in *Speculo* legit: « In voce dico; » ali: « In voce dicam. » Graeca hec verba plene omittunt. Vide Franciscum Lucam in *Notis* hic.

Porro: « In voce dicit, » scilicet ipsa sapientia, vel spiritus me afflans, sive sacer ejus furore, q. d. Sacer ille spiritus divini furor, quo repletus sum, corde meo concludit se non sinit, sed in vocem emerupte cogit, ac dicere, imo contenta voce clamare: « Obaudite me (audite me, mihique obaudite) divini fructus; » exaudi me, filii sancti (filii enim est fructus et propagis patrii): ita nuncupat Israelitas, sive fideles; hi enim sunt sancti, quia vocati ad sanctificatatem, et re ipsa sanctificati in circuncisione, aque ac nunc Christiani in baptismi. Hos invitat ad laudandum Deum, ut scilicet laudem, quasi thymiam et rem oderatissimum Deo offerant. At ergo: « Quasi rosa fructificalte, » id est profecte Dei laudes, quasi fructus rosarum odoratissimos: ut sicut fructus rose plantatae juxta aquas profert copiosi rosas mira fragrantias, sic vos e ore vestro promatis

Dei encomia et laudes, quasi rosas Deo odoratissimas et gratissimas. Unde S. Augustinus in *Speculo*, legit: « Obaudite me, divini fructus aquarum (sapientiae) et quasi rosa plantata super rivotum fructificate. » Cetera vero quasi hic sequuntur usque ad 27, ibidem plane ad verbum legit S. Augustinus, ut veritatem legitime Noster. Unde colligas quam antiqua est Vulgata Latina versio Ecclesiastici, utpote qua utatur S. Augustinus, quasi suo vero recepta et communis. Pro super rivos aquarum, greco est ἵσι δέκατος ἥπατος, id est super fluxum humidum, id est, ut Tigurina: *Audite me, fisi sancti, et quasi rosa iuxta flumen aquosum nascens pullulante*. Romana pro ἕπειοι legunt ἔπειοι, id est agri; unde vertunt: *Uta rosa nata iuxta flumen agri germinante; grecie est παράσταται, id est pullulante, germinate, producite frondes, flores et fructus, scilicet tum charitatis, patienties, humilitatis et aliarum virtutum, tum maxime gratiarum actionis, confessionis et laudis divine, ut, sicut rosetum sole oriente plurimos producunt appetitum rosarum calices, ita et vos mane vigilantes, considerantes tot nocturna et diurna, eaque nova in vos Dei beneficia, ex intimo corde erumpatis in continuas Dei hymnadas et laudes, deo accidunt suavissima, eaque ac rose sunt hominibus, juxta illud Anacreontis de rosa :*

Rosa flos odore divinum,
Hominum rosa est volupsum:
Decum illa gratiarum.

Vide que de rosa dixi cap. xxiv, 18, et *Act. xii*, 43. Denique Syrus: *Audite, inquit, me justi, et germinabit caro vestra sicut rosa, et sicut cedrus, quae plantata sunt iuxta aquas, et sicut aromata bona oleum reddit*.

Porro Palacius sic tolem hunc locum explicat: Ego, inquit, hic intelligo nostrum Auctorem, ira et zelo commotum contra impios, qui eo tempore misere Iudeos torquentem. Quos consolari cupiens, ait: Fure plenus sum contra impios; et is furor non consistens in corde, sed prodiens ad vocem, dicit: *Audite me, vos pii Judei, qui estis fructus divini: ut tu, lector attentissime, percipias mundum toton esse velut campum plantatum celsi, elementis, plantis et animalibus: ut haec omnia proferant viros plures, velut fructus Deo dignos. Vocant vero « divini », quia Deus est eorum cultor, et quia Deus est in eis, et quia Deus erit eorum, et ipsi Dei. Vos igitur, p. audite et in mediis tribulationibus, ne deficiatis, immo feliciter bona opera edite, ut rosas faciat iuxta rivos aquarum plantata. Quasi thus (quod vocatur Libanus) odorem in hoc tribulationis igne proferte, flore ut lilium, emittite gratiassas frondes: ut quo magis premis ut impetas, hoc magis vireat pietas vestra. Collaudate Deum etiam in pressura; magnificum eum in ea predicate; ac tum in labiis, tum in citharis hymnum sequentem dicite. Hec Palacius.*

Ita S. Sophia (id est sapientia) genuit tres filias, quasi tres rosas, easque educavit ad virginitatem et martyrium, quod gloriose obierunt sub Adriano Imperatore: nomina earum sunt Fides, Spes, Charitas, sive, ut Greici graece eas in *Menologio* vocant, Pistis, Elpis, Agape. Cum enim Antiochus prefectus eas blanditiis et minis a Christo abducere conaretur, animose responderunt: « Nos neque tormenta formidamus: quid enim Christiani potest esse iucundius quam pax pro Christo? ». Quare flagellae, ignes, sartagines, equoleos fortiter superantes, tandem capite abscondito martyrium lætabundos consummarunt, cum Fides esset duodenis, Spes decennis, Charitas novembris, anno Christi 122. Exstat earum Vita apud Surium Calendis augusti.

Allegorice, Rabanus per aquas accepit baptismum, per rosas ruberas martyrium, q. d. « Obaudite, id est attendite ad doctrinam meam, per baptismum regenerante uberes electorum mentes, et fructum martyrii in discursu mortalis vita gigere non formidate: quia odore suavissimum, et sacrificium acceptable Domino inde proficit. Unde subjungitur: Quasi Libanus odorem suavitatis habete, flore flores, quasi lilyum, » etc.

Symbolice, totum hunc Siracidus locum apposite accommodat Rosario B. Virginis, utpote matris aeternae Sapientie, Josephus Stephanus, li. *De Rosario*, cap. iv; quot enim Salutationes angelicas, tot rosas mysticas annumeramus B. Virginis, hisque quasi corona eam ornamus: unde a rosa hisce nuncupatum est Rosarium. Atque haec rosa fructificant juxta rivos aquarum, compunctionis scilicet, lacrymarum, et intimes devotionis. Sed audi Josephum: Rosarium vel florē ipsum significat, vel locum rosis constitutum, ubi phares rose ensueuntur. Quod nomen globulus prelatoris, vel calculus beneficis impositum, summam animi pietaem, et ingentem in Virginem devotionem denotat. Nam cum ipsa Virgo sit venustissima Gratia, et splendens omnium rerum Aurora; nihil tam ex animo ipsi futurum esse arbitrii sunt pii Christiani, quam si Virgini rosarum copiam deferant, vel serunt mysticas contextum floribus, ex Evangelicis confutum vobis, et odorificum precum salutisque osculis consertum apportarent: sunt enim divinae preces tanquam suavissima odoramenta, que in Dei narres spirant, et tanquam lectissimi flores, quibus divini oculi grato spectaculo pascentur. Purpureantes violae, candida lilia, rufulantes rose muno aureis, nunc variis, nunc luteis coloribus depicta, Dei prospectum oblectant, earamque odore et suavitate maxime Dei animus afficitur. Sic et orationes Sanctorum, que agri uberrimi odorem exprimunt, Dei oculis oblectamento esse solent: cum ex florū et rosarum pulchritudine, qua campi egregie depinguntur, animus noster ad divinas preces porrigendas, ab Ecclesiastico,

cap. xxxix, acris excitat: « Obaudite me, iniqui, divini fructus, et quasi rosa plantata super rivos aquarum fructificate. »

18. QUASI LIBANUS ODOREM SUAVITATIS HABETE. —

Ita Romana que νόμος Libanus scribunt per L majusculam, quasi sit nomen proprium montis, qui abundans pinis, cedris, cypressis, aliquis arboribus resinosis et odoratis, ex illo suave exspirat odorem; sic accepti Et Syrus dum verit: *Odo nester sicut odor Libani in cedris suis*. Janensius tamen et alii νόμος Libanus scribentes minuscula 1 per eum accepunt thus; hoc enim hebreo vocatur נֶגְדָּן lebanon, et grecie λεβανών, ut dixi cap. xxiv, 21. Unde Romani vertunt: *Et quasi thus odorem suavitatis emitte*; Tigurina et alii: *Odore suavi in mundo thuris fragrare. Tertio et optimo, libanum accipias ut nomen proprium arboris thuris, sive thus quothus profert: sic enim νόμος Libanus accepti Sacerdes cap. xxiv, 21, dicens: « Et quasi Libanus non incus vapori habitacionem meam; » eo enim his alludit. Tu enim vaporavi habitacionem meam, idem, vel quasi idem, est cum eo quod hie ait: « Odorem suavitatis habete. » Eodem omnes haec expositiones redunt; arbor enim thurifera per thus odorem suavitatis exspirat. Sensus ergo est, q. d. *Vos, o filii mei, o philosophi, o philomusi, inquam, sapientes, instar thuris vaporum suorum tum virtutum cælerum, tum præseritum et gratiarum actionis, ut explicat versus sequenti, exspirante, et sursum ad Deum quasi thymiam Dei, illi odoratissimum emitte*. Quare, sicut olim Aaronicus sacerdos quotidie manu et vespera in altari thymiamatis adolebat Deo thymiam: sic fidelis, presertim sacerdos et laudes, quotidie manu et vespera, immo crebro per diem, laudes divinas thymiam Deo, ex corde religione et devotione pleno exhibeat et offerat oportet.*

19. FLORENT FLORES, QUASI LILIU, ET DATE ODOREM, ET FRONDITE IN GRATIAM, ET COLLAUDATE CANTICUM, ET BENEDICITE DOMINUM IN OPERIBUS SUIS. — *Florent flores*, sic est florē emittite et produce flores. Est enim significatio hebreia conjugationis active *hipkit*. Sic dicimus ridere risum, lacrymari lacrymas, germinare german. « Fronde in gratiam, » id est ad gratiam, gratiōe, ut gratiosas et speciosas frondes proferatis. *Collaudate canticum*, id est laudando Dominum canticum ei canite. Unde Complutensis vertunt: *Producite florē quasi liliū, mittite (Romani, diffundite) odorem, et laudate canticum, benedicite Dominum in operibus suis*; Tigurina: *Florem ut liliū mittite, spirate odorem, et cantate laudem, Dominumque propter omnia opera sua celebrare*; Syrus: *Sicut radix lili regi attollite vocem, et laudate simul, et confitemini Domino super omnibus operibus ejus*. Alii per ablative clare verunt: « *Florete flore sicut lilyum, mittite odorem, et laudate cantico, benedicite Domino de omnibus operibus ejus*. » Sensus est, q. d. *Vos, o studiosi sapientes*

et virtutis, vos, o filii sancti, producite flores virtutum, ac laudis divinæ, ut instar lili efflorescatis candore castitatis et puritatis vite; ac deis odorem et fragrantiam bone famæ, atque fronte deatis gratis per morum compositionem et modestiam; ut in iis instar lili resplendetis mira fulgere virtutum, ac praesertim magnanimitate animique excelsi sursum, instar lili, inter prospera et adversa, per fortitudinem et spem in Deum erecti. Harum enim virtutum omnium symbolum est lilyum, ut fuse ostendi *Osee xiv*, 6, ad illud: « Germinabit ut lilyum. » Ita fit, ut laude tam reali virtutum quam mentali et vocali jubilationis collaudetis Deum, canentesque ei iuge canentes, et benedicatis eum in omnibus operibus suis. Nominat « lilyum », quia lilyum symbolum est virginitatis heroicæ. Virgines autem in celis cantant canticum novum, sequentes Agnum quemque erit, *Apocal. xiv*, 3. Hi nimur sunt Susanne, id est illata (*τύρων σοσα* enim hebrei sunt lilyum), quae sua castitate de mundo, carne et diabolo triumphantes, perenne virginitatis, instar lili canticantes, opinioem canunt Deo et Agno. De his dicitur, *Cant. cap. ii, 2*: *Sicut lilyum inter spinas, sic amica mea inter filias*. « Ubi Theodoreus: *Lilyum, ait, cum exteriore decoré splendet, tum aureum intus floesculum continet: sic et sancta virgo justitiae splendore circumdatur, et spirituale sapientiae cognitioisque Dei donum in infinitis penetralibus gestat. Tunc ergo florent flores sicut lilyum, id est, mores virginitatis omnium glesia et ornata folgent, nitent animi, omniisque decoro pulchritudine quasi frondibus vestimenta. Tunc optimæ cogitationes (ut ait Paulus, *Philip. iv*, 4) et sensus optimi efflorescant. Tunc flores fructus parturiant (ut *Cant. viii legimus*) et celestia nobis ubera porrigitur, amorem divinum in nos diffundit. Tunc citharis et cantus omnia personant, in laude Dei abdita cordis erumpunt, et omnia que intra nos sunt nominis sancto ejus confitentur, quoniam in aeternum misericordia ejus. Inde labia nostra (ut *Cant. v legimus*) tanquam lilyum incipiunt stillare myrrham primam, cum omnes cogitatus, omnesque labores; qui nos sepe confundunt, in Dei curam transmittuntur; sperantes tandem futurum esse aliquando, quod Deus omnis gratia (ut ait S. Petrus I, epist. cap. v), qui vocavit nos in aeternam suam gloriam in Christo Iesu, modicuum passos ipse perficit, confirmabit, solidabitque. Etenim languidos divino amore animus, haud secus oratione firmari, quam animi deliquium floribus odoribus revocari solet; ut sponsa, *Cant. ii*, testatur, dicens: « Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languo. » Hinc sicut lilyum accedit ad se suum imperit odorem, ut per aliquod temporis spatium odorem lili redoleat: sic et sanctus plenus amore et laude Dei, eundem alios qui cum eo versantur, impetrat, ut eum redoleant et exspirent.*

Tropofolio Rabanus: «Quoniam, inquit, sicut erat martyrium, ita et illum castitatem significat: ut ostendat utrumque nostro conditori acceptabilium fore, dicit: Florete flores quasi illum; ac si patenter dicas: Date flores jucundissimos cum castitate celorum virtutum, quorum odor et frondes spargant per totum ornam ad exemplum animibus fidelium; hoc est quippe laudare caelum, et benedicere Dominum in operibus suis, ut corde, ore simul et opere pro bonis suis totus homo gratias suo referat conditoris.»

Anagogie, nosfer Pineda, lib. VI De Rebus Salam. cap. v, haec verba Siracidis referunt ad gloriam et sublimitatem Bestiarum in celo. Illum enim est symbolum stellae cancri, resurrectionis et deitatis claritatis: candidus enim fulgor est velut divinitatis ornamentum. Unde angelus post resurrectionem Christi, ut eam san specie adumbrarent, apparerunt in vestimentis, illi est canditatis et splendoris, Matth. viii, 3, et Marci ult. 5. Hinc S. Hilarius in Matth. vi, 28, docet illa esse simbola angelorum et angelicarum. Et psalmus XLV inscribitur hebreos sasanum, id est pro libro, ut verit S. Hieronymus: Symmachus vero, triumphus pro floribus; canit enim Epithalamum Christi et Ecclesie, cum allusione ad nuptias Salomonis cum filia Pharaonis. Salomonis enim uestes regales illatas, id est illitorum effigie insignitas, fuisse docet Pineda. Noster Interpret legit σασανον; unde verit, pro sis qui conmutabantur; scilicet in bono in melius, inquit ibidem S. Basilius, et a corruptione in incorruptionem. Salomon ergo verus, id est Christus, a triumphum acturus pro floribus aut illis, ut dixit Symmachus, id est triumphans, triumphantemque Sanctorum Ecclesiam sponsam sibi perpetuo adcessum, comitem diuine in coelestem regiam, illata glorie ueste splendida, opportune dicit: «Refloruit caro mea.» Ecclesia vero assistens a dextris, similiter ueste circumdata varietate, jam post resurrectionem immutata audiit canticum: «Florete flores quasi illum, et date odorem, et fronde in gratiam; et collaudate caelum, et benedicite Deum in operibus suis.» Sic Psalmus illi habet in titulo ad intellectum, id est ad eruditum et doctrinam, et in Salomonis illatis uestibus, atque illitorum cantore arcana futura resurrectionis figuram et adumbrationem, hunc Pineda. Hinc et in Officio Ecclesiastico Martyrum accedit Ecclesia: «Sanctorum velut aquile juventus renobavit; floribunt sicut illum in civitate Domini.» Et tempore Paschali: «Sancti tui, Domine, florebunt sicut illum, et sicut odor balsami erunt ante te, Alleluia.»

20 et 21. DATE NOMINI EJUS MAGNIFICENTIAM, ET CONFITEMINI ILLI IN VOCE LABIORUM VESTRORUM, ET IN CANTICIS LABOREM, ET GITHARIS, ET sic dicitur IN CONFESSIONE: OPERA DOMINI UNIVERSALIBUS BONIS VALDE.

«Date magnificantiam,» id est magnificet magnificantem ejus celebrare et magnificare. «Confitemini in voce,» id est voce cum laude, puta «in canticis labiorum,» queque ac in «citharis» celestisque instrumentis musicis, ut dicas in confessione, «id est ex animo pleno laude Dei, audiorum ad ei totis procordiis aspergente velibus et organis jubilandum: «Opera Domini universa bona valde;» quia nihil in aliquo eorum est malum, id est manci, multil, vitiis, defectus; sed omnia et singula quaqueversum sunt «bona valde,» id est perfecta, perfecta, irreprehensibilis; ut ex illis debeat agnoscere et celebrare Deum auctorem ipsorum. Opera intelligunt creatio, tum conservationis, tum gubernacionis, tum beneficentiae, tum vinclitae, ut, cum non aliosque per peccata castigat. Hec omnia sunt bona valde, tum Deo, tum nobis, tum toti universo; ut proinde in malo velut nobis adverso et molesto Deo obmurmure, sed in omnibus eum laudare et glorificare debeat. Vide dicta Genes. i, 31, eo enim aliud hic Siracides. Ita Tigrina, quae clare sic verit: «Tribuite nomini ejus magnificantiam, suscite laudes prædicare cum tam cantici oris quam citharis; ali: «Et celebrat eum laude tua, tam odoris laborum quam citharis. Porro ita laudatione vestra dicatis: Omnia opera Domini premeant sunt; Syrus: «Enumerate eminencias ejus in laudibus, et confessio in voce alia, et sic dicite: Omnia opera Dei pulchra simus, et unquamque a mortis ministeria sua creata sunt.»

Praeclarus Bernardus, serm. 44 in Cantico: «Nihil haec proprie quendam in terris representat celestis habitationis statum, sicut olacras laudationis Deum, Scriptura dicens: Beati qui habitant in domo tua, Domine: in seculo seculorum laudabunt te.» Vide quae de laude Dei dixi, Apoc. vii, vi.

Mystice Rabanus: «Githara, inquit, est ligni ventris in imo sita concavitas; que sursum chordarum filia transmittens, sonum dulcissimum percussa proloquitur. Quae ideo nomen accipit, quoniam citra iteratione percutitur. Hunc merito comparatur opera, que de terrenis rebus ad supernam gratiam porrigitur. Id est, dum esurientem pascimus, dum nudum vestimus, dum agrotum visitamus, et cetera. Quae licet videtur carnalia, divinitatis tamen amore percuritur. Githarizamus quoque, cum in passionibus nostris vel damni securi ac leti dicimus: Dominus dedit, Dominus abstat: sicut Dominus placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.»

Grecia Roma correcta addunt: «Et omne preceptum in tempore sui erit (Complutensis addunt: Non est dicere: Quis est hoc?); omnia enim tempore suo querentur; Syrus: Non est qui dicas: Hoc a quid, et hoc ad quid? quia omnia secundum consuetum creata sunt; et non est qui dicat: Hoc bonum est, et hoc malum est: quia omnia in tempore suo laborata sunt; Vatablus: «Omnis imperium qui

ut voluntre veteres, et nonnulli moderni. Quin et S. Augustinus, lib. II De Genesi ad litteram, cap. iv et v, docet Saturnum idcirco esse frigidum, quod aquis hisea super celestibus infrigideatur, sive aliis de causis, quae recensuit Genes. i, 6. Tertio vero die mundi, Deus aqua infra celos, que totum terram operiebant, in certos alveos et cavitates (quas idcirco tunc in terra, tum sub terra tunc produxit, quae hic vocant exceptoria) derivavit, ut terra appareret arida, possetque inhabitari ab hominibus et animalibus. Hoc enim est quod dicitur Genes. i, 9: «Dixit vero Deus: Congregentur aquæ, que sub celo sunt, in locum unum: et appareat arida. Et factum est ita. Et vocavit Deus aridam, Terram, congregantesque aquarum appellavit Maria.» Siracides enim aliud ad genesis mundi, ut patet ex eo quod dixit versus precedenti: «Opera Domini universa bona valde.» Et quia inter haec opera unum et precipuis fuit aquarum divisio et distributione, utpote ex quibus cetera deinde formata sunt, indigne formantur, hinc illius pre ceteris meministi. Ita Rabanus et Palaeus.

Secondo, Lyranus, Jansenius et alii haec accipiunt de aqua maris rubri et Jordani, quae Deus divisit, ut Hebrei per illas sicco pede transirent. Hac enim divisione eti propriæ non faciat cavitates in terra, que aquas divisas exciperent; miraculose tamen sermone, id est precepta et iussu suo, eas in cumulum suscitat, fecitque ut aquæ juxta alveum intumescerent, itaque tumidas et quasi in alto pendulas ne defuerent, pectori liberaturum et praemuniturum pro meritis. Magna ergo sapientia est, magna virtus in omnibus Dei operibus, sive nobis prospera, sive adversa videantur, laudare Deum, Deique bonitatem et justitiam, providentiam et potentiam, sanctitatem et fortitudinem, clementiam et magnificantiam. Qui id jugiter agit, hic sapiens, hic sanctus, O deo charus, hic perfectus, hic beatus est. Talis fuit regius Psalms canens Psalm. XXIX, 1: «Benedicamus Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo.»

22. IN VERBO EJUS STETIT AQUA SICUT CONGERIES, ET IN SERMONE ORIS ILLUS SICUT EXCEPTORIA AQUARUM. — Pro congeries, græco αγκερία, id est acervus, cumulus. Rursum pro iera, id est stetit, alli legit ιέρα, id est erit, existet. Unde Tigrina verit: Jussu ejus unde existit stetit acervi, et aque ad verbum oris ejus recipiunt; ali: «Dicit ejus stetit aqua sicut acervus, et verbo oris ejus receptacula aquarum. Exceptoria enim, grecæ απολέγεται, vocantur receptacula, et quasi nubes aquarum, in quæ Dens initia mundi aquas vastissimas toto orbe sparsas deduxit et conclusit. Nam initio mundi primo creavit Deus celum, terram et abyssum, id est molem immensam aquarum, que a terra usque ad summum colorum porrigitur. Deinde secundo die mundi, fecit firmamentum, quasi intersituum dividens aquas que infra celos sunt, ab aquis quas supra celos collocavit, sive ad temperandas ignes coelestes,